

## İlköğretim Okullarında Etik İklimin Çeşitli Değişken- ler Açısından İncelenmesi \*

Ali KOCAYİĞİT\*\*

Mesut SAĞNAK\*\*\*

**Özet-** Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ile bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin algılarına göre ilköğretim okullarının etik iklim düzeyini belirlemek ve çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada, Keiser ve Schulte (2007) tarafından geliştirilen etik iklim envanteri kullanılmıştır. Envanterin geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Nevşehir il merkezindeki 21 ilköğretim okulunda görev yapan 355 öğretmen ve bu okullarda öğrenim gören 818 öğrenci oluşturmuştur. Veriler aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, tek yönlü varyans analizi ve Tukey testi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin algılarına göre, ilköğretim okullarında en yüksek düzeyde öğretmenden-öğrenciye etik iklim boyutu, en düşük düzeyde öğrenciden-öğrenciye etik iklim boyutunun olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin okulun etik iklimine ilişkin algıları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farkın olmadığı, mesleki kıdem değişkenine göre öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında anlamlı farkın olduğu belirlenmiştir. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ile bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin etik iklim algıları arasında öğretmenden-öğrenciye, öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur.

**Anahtar Kelimeler-** Etik, Etik iklim, İlköğretim okulu.

\*Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yaptığı yüksek lisans tezinin verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

\*\*Sınıf Öğretmeni, Karacaören Cumhuriyet İlköğretim Okulu

\*\*\*Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

## Giriş

Yüzyılımızın ilk yarısı etik sorunların, siyasal ve ekonomik sorunların çok gerisinde kaldığı bir dönem oldu. Yüzyılın son çeyreğinde ise “etik” sözcüğü gittikçe daha sık duyulmaya başlandı. 21. yüzyılın bir etik yüzyılı olup olmayacağını bugünden kestirmek güçtür. Ama çağımızda kimi yaşananlar, sıkça karşılaşılan kimi belirtiler bunun habercisi gibidir (Tepe, 2000). Etik sözcüğü her geçen gün günlük hayatımızda daha fazla yer işgal etmektedir. Tüm insan eylemlerini etik değerler kapsamında değerlendiremeyeceğimiz gibi etik değerlerle ilgili olmayan herhangi bir insan etkinliğinden de söz etmek bir hayli güçtür. Batı dünyasında son onlu yıllarda çok değişik uğraş ve etkinlik alanlarında etik konusu irdelenmeye başlamış ve bu alanlardaki tutum ve davranışlar etik değerler açısından ele alınmaya, tartışılmaya başlamıştır (Aydın, 2006). Etik, insanların başka insanlarla ve kendileriyle ilişkilerine ve bu ilişkilerde eylemde bulunurken karşılaşılan değer sorunlarına, bu arada da normlara ilişkin sorunlarına bir ışık tutma girişimidir (Kuçuradi, 1999).

Örgütte birçok işgörenin olması, örgütü toplumsal bir yapıya dönüştürür. Bir toplum olarak örgüt, içinde yaşadığı büyük toplumun hemen tüm toplumsal öğelerini ve niteliklerini taşır. Böylece toplumsal bir sistem olan örgüt, içinde bulunduğu toplumun ahlaki değer ve normlarına sahiptir (Başaran, 1991). Normlar, insanların nasıl davranması gerektiğini tanımlayan ve değerlere göre oluşan yazılı olmayan kurallar veya standartlardır (Şişman, 2002).

Tüm çalışanların, örgüt içindeki sorumluluk ve görevlerini en iyi şekilde yerine getirerek bu konuda son derece bilinçli olmalarında ve mesleklerinde yüksek standartlara ulaşmalarında etik büyük önem taşımaktadır. Çünkü etik doğru ve yanlış kavramları ile ilgili olup, etiğin temel konusu insan ilişkilerinin özünü, bir insanın bir başka insana davranış biçimini ve o insanın başkalarından beklediği davranış biçimlerini içermektedir. Etik ile doğru ve iyi davranışların oluşması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Ay, 2003).

İş yaşamında neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin inançlar bazı örgütlerde ciddi bir sorun haline gelmiştir. Mesleki etik ilkeleri ahlaki bir boyut içeren ve örgütün içinden ve dışından kaynaklanan sorunların çözümünde, örgüt ve işgörenlerin gereksinim duydukları bir çerçeve çizer. Bu çerçeve, işgörenleri etik ilkelere uygun davranmaya güdüleyici bir etkiye sahiptir ve aynı zamanda örgüt kültürünü de önemli ölçüde etkileyerek, örgüt içinde bireylerin gerçekleştirmesi istenen davranışları tanımlar (Aydın, 2001).

Kurumlaşmış normatif bir sistem, kültürün bir ögesi olarak düşünülebilir. Örgütsel etik iklim, etik önemi olan uygulama ve yöntemlerle ilgili örgütsel normlara ilişkin algıları içerdiğinden, örgütsel kültürün bir parçasını oluşturur. Örgütsel kültürün etik boyutları, etik iklim araştırmalarıyla ortaya çıkarılabilir (Victor ve Cullen, 1988). Etik iklim, iş iklimi ve örgütsel kültür kavramlarının bir uzantısıdır. Bu iki kavramla birleştirilerek örgütsel etik iklim, örgüt kültürünün etik görünümüne ilişkin paylaşılan algılar olarak tanımlanmaktadır (Wittmer ve Coursey, 1996).

Son yıllarda, örgütlerde ahlak iklimi araştırmaları yönetim literatüründe düzenli olarak yer almıştır. Bu gelişme, örgütsel davranış alanında araştırma yapan bilim adamları arasında iki konudaki uzmanlaşmayı yansıtmaktadır. İlki, iş iklimi, işgörenlerin davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. İkincisi, örgütsel kültür ve iklim, iş yerinde ahlaki davranışların önemli belirleyicisidir (Cohen, 1995). Örgütsel etik, performansın ve bireysel davranışın değerlendirilmesini güçlü bir şekilde etkileyebilir. İşgörenler örgüt etiğine uygun olarak cezalandırılır veya ödüllendirilir. Bu durum işgören davranışını doğrudan etkiler. Örgütsel etik, doğru ve yanlış davranışlara ilişkin normları sergiler. Örgüt çalışanlarının etik normlara ilişkin algılarını saptamak, örgütsel davranışın doğru betimlenmesine katkı sağlayabilir ve örgüt liderlerinin etik tercihleri hakkında da bilgiler verebilir (Miner, 1992).

Okullar, insanlardan meydana gelen topluluklardır. Okulun baskın özelliği, insanlardan meydana gelen sosyal bir sistem olmasıdır. Açık sistem yaklaşımının okula uygulanması, okulun bir takım girdileri kullanarak üretim gerçekleştiren bir işletme olarak görülmesini de sağlamıştır. Bu girdilerin başında da yine insan unsuru gelmektedir. Okulun içinden insanlar çıkarıldığında geriye sadece fiziki nesneler kalacaktır. Okul, insanlarla birlikte anlam kazanmakta, okulun öznel yönü nesnel yönünden, rasyonel olmayan yönü rasyonel olan yönünden daha baskın olmaktadır (Şişman ve Taşdemir, 2008). Okul denilen sosyal sistemin en stratejik parçalarından biri öğretmendir (Bursalıoğlu, 2005). Öğrenci kişiliğinin gelişimi ve oluşması öğretmen sayesinde, öğretmenle öğrencilerin kuracağı ilişkiler sayesinde (Hesapçıoğlu, 2008). Eğitim sistemi içinde “meslek” olma özelliğini kazanmış ilk uğraş alanı öğretmenliktir. Uğraşların meslekleşmeye yönelik adımları, etik değerlerinin de gelişmesini zorunlu kılmaktadır (Aydın, 2006).

Okullar, demokrasi, insan hakları, özgürlük, sevgi, saygı ve hoşgörü gibi kavramları kazandıran ve bu kavramlara ilişkin tutumları pekiştiren kurumlar ol-

ması gerekirken, şiddet ve körü körüne itaatin egemen olduğu kurumlardır. Bu anlamda eğitim sistemi ve okulların amaç, yapı ve işlevlerinin etik bağlamda ciddi tartışmalara konu olması gerekmektedir (Aydın, 2001).

Eğitimde etiğin önemli bir yeri vardır. Öğretmenler giderek daha çok etik sorunla uğraşmaktadır. İnsan hakları kavramının toplumun gündeminde daha fazla yer alması, öğrenci hakları gibi kavramları da gündeme getirmiştir. Toplumun bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte, öğretmen öğrenci ilişkileri daha ayrıntılı ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır. Öğretmenler öğrencilerle, velilerle, okul yöneticileri ve diğer öğretmenlerle ilişkilerinde “ne yapmalıyım”, “bu doğru olur mu” gibi sorularla karşı karşıya kalmaktadır. Etik, başkaları hakkında ahlaki yargılarda bulunan, başka insanların eylemlerini öven ya da kınayan herkesle ilgilidir (Haynes, 2002).

Son yıllarda, okul müdürlerinin ve öğretmenlerin ahlaki davranışlarına ve öğrencilerin karakter eğitimi konularına yönelik ilginin arttığı görülmektedir (Bakioğlu ve Sılay, 2011). Bunun temel nedeni, günümüzde etik problemlerin artması ve etik ikilemler karşısında insanların ne yapacağını bilmemesine bağlanabilir. Bunun sonucu olarak, okullarda davranışa yön verecek etik ilkelerin belirlenmesi ve kararlarda bu ilkelerin uygulanması, temel değerlerin öğrencilere kazandırılması yani karakter eğitimi önem kazanmıştır (Aydın, 2006).

Okullar, normatif kurumlardır ve ahlak eğitimi temel görevleri arasında yer alır. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları arasında okulların bu görevi açıkça belirtilmektedir. Okul müdürlerinin etik liderlik rollerinin okulun kültürünün ve ikliminin belirlenmesinde önemli bir öge olduğu, öğretmenlerin sınıf içi model özelliklerinin öğrencilerin davranışlarını etkilediği söylenebilir. Okul müdürü okulun, öğretmen davranışları ise sınıfın iklimi üzerinde etkilidir. Okulların insan ilişkilerine dayalı kurumlar olması nedeniyle, okul içindeki ilke ve kuralların daha çok etik temele dayandığı söylenebilir. Okullarda, yönetici, öğretmen ve öğrencilerin etik temelli davranışlara dayalı algıları okulun etik iklimini oluşturur.

Etik iklim, etik temele dayalı yöntemlere ve uygulamalara ilişkin yaygın algılar olarak tanımlanır (Victor ve Cullen, 1988). Başka bir deyişle, okul kültürünün etik içerikli görünümüne ilişkin algılardır. Etik iklim araştırmalarının genellikle eğitim örgütleri dışında yapıldığı görülmektedir. Oysa okullar değere dayalı örgütlerdir ve amacı gereği yüksek düzeyde bir etik iklim oluşturmaya amaçlar. Bu nedenle, okullarda etik iklim araştırmalara diğer örgütlere göre daha çok önem taşır. Bu araştırmanın sonuçlarının, okul ve sınıf yönetiminde

etik ilke ve uygulamaların daha etkili olabilmesine ve öğrencilerin ahlak eğitimi sürecine katkı yapması beklenmektedir.

### **Araştırmanın Amacı**

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ile bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin algılarına göre ilköğretim okullarının etik iklimini belirlemek ve çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin ve bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin etik iklime ilişkin algıları nedir?
2. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin etik iklime ilişkin algıları cinsiyet ve mesleki kıdem değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?
3. İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin ve bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin etik iklim algıları arasında anlamlı fark var mıdır?

### **Yöntem**

#### **Evren ve Örneklem**

Araştırmanın evrenini 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Nevşehir ili merkez ilköğretim okullarında görevli öğretmenler ve bu okulların sekizinci sınıfına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Nevşehir il merkezinde bulunan 21 ilköğretim okulunda görevli toplam öğretmen sayısı 656, sekizinci sınıfa devam eden öğrenci sayısı ise 850'dir. Araştırmanın örneklemi tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 400 öğretmen oluşturmaktadır. Bu örneklem sayısının çalışma evrenini temsil ettiği söylenebilir (Balcı, 2001). Öğrenciler için örneklem alınmamış, araştırma çalışma evreni üzerinde yürütülmüştür. Etik iklim envanteri 400 öğretmen ve 850 öğrenciye uygulanmış 355 öğretmen ve 818 öğrenci envanteri geçerli kabul edilmiştir.

#### **Veri Toplama Araçları**

Araştırmada veri toplama aracı olarak İlköğretim Okulları Etik İklim Envanteri (Elementary School Ethical Climate Index: ESECI) kullanılmıştır. İlköğretim Okulları Etik İklim Envanteri Keiser ve Schulte (2007) tarafından geliştirilmiştir. Envanter iki İngiliz Dili ve Edebiyatı uzmanı tarafından Türkçeye; başka

iki uzman tarafından da İngilizceye çevrilmiştir. Alan uzmanlarının görüşü de alınarak dilimize uygunluğu sağlanmıştır. Araştırmada kullanılan İlköğretim Okulların Etik İklim Envanteri (ESECI) üç boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyutta öğretmenden öğrenciye yönelik 19 madde, ikinci boyutta öğrenciden öğretmene yönelik 11 madde, üçüncü boyutta ise öğrenciden öğrenciye yönelik 8 madde olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır.

Öğretmenden-öğrenciye boyutunun örnek maddeleri; öğretmenler tüm öğrencilerine saygılı davranır, öğretmenler öğrenciler için olumlu rol modeldir, öğretmenler öğrencilere yardım eder. Öğrenciden-öğretmene boyutunun örnek maddeleri; öğrenciler öğretmenlere karşı saygılıdır, öğrenciler hatalarından ders çıkarır, öğrenciler öğretmenlerle işbirliği yapar. Öğrenciden-öğrenciye boyutunun örnek maddeleri; öğrenciler sınıf arkadaşlarına yardım eder, öğrenciler sınıf arkadaşlarına saygılı davranır, öğrenciler bir grup çalışması yaparken konuları adil biçimde paylaşır şeklindedir.

Envanterin uygulanmasına geçilmeden önce envanter ön uygulama amacıyla, 15 gün ara ile 35 öğretmene uygulanmış ve Pearson korelasyon değeri .82 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada öğretmen ölçeğinin güvenirlik değeri Alpha .93, üç alt boyutun güvenirlik değerleri sırasıyla .91, .90 ve .88 bulunmuştur. Öğrenci ölçeğinin güvenirlik değeri .90 ve alt boyutların güvenirlik değerleri sırasıyla .90, .79 ve .75 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin geçerliği, orijinal yapıyı doğrulamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi ile LISREL 8.71 programı kullanılarak yapılmış ve sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

**Tablo 1:** Uyum iyiliği ölçütleri ve sonuçları

| Uyum Ölçüleri | İyi Uyum             | Kabul Edilebilir Uyum       | Model           | Uyum                  |
|---------------|----------------------|-----------------------------|-----------------|-----------------------|
| RMSEA         | $0 < RMSEA < 0.05$   | $0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$ | 0.054           | Kabul Edilebilir Uyum |
| NFI           | $0.95 \leq NFI < 1$  | $0.90 \leq NFI < 0.95$      | 0.95            | İyi uyum              |
| NNFI          | $0.97 \leq NNFI < 1$ | $0.95 \leq NNFI < 0.97$     | 0.96            | Kabul edilebilir Uyum |
| CFI           | $0.97 \leq CFI < 1$  | $0.95 \leq CFI < 0.97$      | 0.96            | Kabul Edilebilir Uyum |
| GFI           | $0.95 \leq GFI < 1$  | $0.90 \leq GFI < 0.95$      | 0.88            |                       |
| AGFI          | $0.90 \leq AGFI < 1$ | $0.85 \leq AGFI < 0.90$     | 0.87            | Kabul Edilebilir Uyum |
| X2/sd         | $1 \leq X2/sd < 2$   | $2 < X2/sd < 3$             | 2916.18/662=4.4 |                       |

Kaynak: Yılmaz ve Çelik, 2009.

Analiz verisinin istatistiksel olarak uygunluğunu test eden değer,  $X^2$  (CMIN) değeridir (Bacon, 1997). Bu değer örneklem büyüklüğüne duyarlı olduğundan  $X^2/sd$  değerinin kullanılması daha uygun görülmektedir (Hair, vd., 2010). Bu değer önerilen model için 4.4 olarak bulunmuştur. Bu değer, Tablodaki kabul edilebilir uyum ölçütleri aralığında olmadığı görülse de Byrne (1998), 5 değerinden küçük ise modelin uyum iyiliğine sahip olduğunu belirtmiştir (Akt. Doğan ve Başokçu, 2010). Buna göre, elde edilen değer kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Tablo 1 incelendiğinde, GFI (Goodness-of-fit index) dışındaki uyum iyiliği indekslerinin iyi uyum ya da kabul edilebilir uyum sınırları içinde olduğu görülmektedir. GFI değerinin kabul edilebilir sınıra çok yakın olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, ölçeğin orijinal boyutlarının doğrulandığı söylenebilir.

#### Veri Çözümleme Yöntemi

Veriler SPSS 16.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, t-testi, varyans analizi ve tukey testi istatistik teknikleri kullanılmıştır. Envanterde kullanılan beşli skala ölçeğine uygun olarak elde edilen ortalama puanların yorumlanması için 1-1.79 (hiç), 1.80-2.59 (az), 2.60-3.39 (bazen), 3.40-4.19 (sık sık) ve 4.20-5.00 (her zaman) puan aralıkları kullanılmıştır (Balcı, 1993).

#### Bulgular

İlköğretim okullarında görevli öğretmenlerin ve bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin etik iklime ilişkin algıları Tablo 2’de sunulmuştur.

**Tablo 2:** İlköğretim okulu öğretmenlerinin ve öğrencilerinin etik iklime ilişkin algıları

| Boyutlar              | Değişkenler | N   | $\bar{X}$ | ss    | K  | $\bar{X}/K$ |
|-----------------------|-------------|-----|-----------|-------|----|-------------|
| Öğretmen- öğrenciye   | Öğretmenler | 355 | 83.79     | 8.62  | 19 | 4.41        |
|                       | Öğrenciler  | 818 | 75.79     | 12.49 | 19 | 3.98        |
| Öğrenciden- öğretmene | Öğretmenler | 355 | 39.00     | 6.74  | 11 | 3.54        |
|                       | Öğrenciler  | 818 | 43.58     | 6.59  | 11 | 3.96        |
| Öğrenciden- öğrenciye | Öğretmenler | 355 | 27.16     | 5.41  | 8  | 3.39        |
|                       | Öğrenciler  | 818 | 30.77     | 5.70  | 8  | 3.84        |

Tablo 2 incelendiğinde, ilköğretim okulu öğretmenlerinin etik iklim boyutlarına ilişkin algıları; öğretmen-öğrenciye boyutu 4.41 (her zaman), öğrenciden-öğretmene boyutu 3.54 (sık sık) ve öğrenciden-öğrenciye boyutu 3.39

(bazen) bulunmuştur. Öğretmenler en yüksek düzeyde öğretmen-den-öğrenciye etik iklim boyutunu algılamak en düşük düzeyde öğrenciden-öğrenciye etik iklim boyutunu algılamaktadır.

İlköğretim okulu öğrencilerinin etik iklim boyutlarına ilişkin algıları; öğretmen-den-öğrenciye boyutu 3.98 (sık sık), öğrenciden-öğretmene boyutu 3.96 (sık sık) ve öğrenciden-öğrenciye boyutu 3.84 (sık sık) bulunmuştur. Öğrenciler de en yüksek düzeyde öğretmen-den-öğrenciye etik iklim boyutunu algılamak en düşük düzeyde öğrenciden-öğrenciye etik iklim boyutunu algılamaktadır. Cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerin etik iklimine ilişkin algıları arasındaki fark için t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3’de gösterilmiştir.

**Tablo 3:** Cinsiyet değişkenine göre etik iklim boyutlarına ilişkin t testi

| Etik İklım Boyutları   | Cinsiyet | N   | $\bar{X}$ | $\bar{X}_{/K}$ | ss   | t-testi |     |     |
|------------------------|----------|-----|-----------|----------------|------|---------|-----|-----|
|                        |          |     |           |                |      | t       | sd  | p   |
| Öğretmen-den-öğrenciye | Kadın    | 160 | 83.87     | 4.41           | 8.06 | 0.15    | 353 | .87 |
|                        | Erkek    | 195 | 83.72     | 4.40           | 9.07 |         |     |     |
| Öğrenciden-öğretmene   | Kadın    | 160 | 38.24     | 3.47           | 6.77 | 1.94    | 353 | .05 |
|                        | Erkek    | 195 | 39.63     | 3.60           | 6.68 |         |     |     |
| Öğrenciden-öğrenciye   | Kadın    | 160 | 26.76     | 3.34           | 5.65 | 1.23    | 353 | .21 |
|                        | Erkek    | 195 | 27.48     | 3.43           | 5.21 |         |     |     |

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin öğretmen-den-öğrenciye, öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye etik iklim boyutları algıları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark bulunmamıştır. Bu bulgudan hareketle cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerin etik iklim algılarının farklılaşmadığı söylenebilir.

Aynı tabloya göre, kadın öğretmenlerin etik iklim boyutlarına ilişkin algılarının ortalamaları; öğretmen-den-öğrenciye boyutu 4.41 (her zaman), öğrenciden-öğretmene boyutu 3.47 (sık sık) ve öğrenciden-öğrenciye boyutu 3.34 (bazen) olduğu görülmektedir. Erkek öğretmenlerin etik iklim boyutlarına ilişkin algılarının ortalamaları ise öğretmen-den-öğrenciye boyutu 4.40 (her zaman), öğrenciden-öğretmene boyutu 3.60 (sık sık) ve öğrenciden-öğrenciye boyutu 3.43 (sık sık) olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre kadın öğretmenler etik iklim



boyutlarından öğretmenden-öğrenciye boyutunu erkek öğretmenlerden, erkek öğretmenler de etik iklim boyutlarından öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarını kadın öğretmenlerden daha yüksek düzeyde algıladıkları söylenebilir.

Mesleki kıdem değişkenine göre öğretmenlerin etik iklimine ilişkin algıları arasındaki fark için tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

**Tablo 4:** Mesleki kıdem değişkenine göre öğretmenlerin etik iklim algıları arasındaki farklar için tek yönlü varyans analizi

| Etik İklim Boyutları      | Mesleki Kıdem      | N  | $\bar{X}$ | ss   | K  | $\bar{X}_{/K}$ | F    | p     |
|---------------------------|--------------------|----|-----------|------|----|----------------|------|-------|
| Öğretmenden-<br>öğrenciye | 1. 1-5 yıl arası   | 56 | 83.07     | 9.45 | 19 | 4.37           | 1.80 | .128  |
|                           | 2. 6-10 yıl arası  | 97 | 82.42     | 9.15 | 19 | 4.33           |      |       |
|                           | 3. 11-15 yıl arası | 84 | 84.65     | 7.52 | 19 | 4.45           |      |       |
|                           | 4. 16-20 yıl arası | 58 | 83.43     | 9.25 | 19 | 4.39           |      |       |
|                           | 5. 20 yıl ve üzeri | 60 | 85.83     | 7.42 | 19 | 4.51           |      |       |
| Öğrenciden-öğ-<br>retmene | 1. 1-5 yıl arası   | 56 | 37.25     | 6.79 | 11 | 3.38           | 5.79 | .000* |
|                           | 2. 6-10 yıl arası  | 97 | 37.09     | 6.05 | 11 | 3.37           |      |       |
|                           | 3. 11-15 yıl arası | 84 | 39.89     | 7.03 | 11 | 3.62           |      |       |
|                           | 4. 16-20 yıl arası | 58 | 40.25     | 6.55 | 11 | 3.65           |      |       |
|                           | 5. 20 yıl ve üzeri | 60 | 41.30     | 6.52 | 11 | 3.75           |      |       |
| Öğrenciden-<br>öğrenciye  | 1. 1-5 yıl arası   | 56 | 25.66     | 5.47 | 8  | 3.20           | 5.52 | .000* |
|                           | 2. 6-10 yıl arası  | 97 | 25.65     | 5.43 | 8  | 3.20           |      |       |
|                           | 3. 11-15 yıl arası | 84 | 28.02     | 5.51 | 8  | 3.50           |      |       |
|                           | 4. 16-20 yıl arası | 58 | 28.37     | 4.77 | 8  | 3.54           |      |       |
|                           | 5. 20 yıl ve üzeri | 60 | 28.60     | 4.99 | 8  | 3.57           |      |       |

\*p<.05

Tablo 4’de, mesleki kıdem değişkenine göre yapılan varyans analizinde öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında anlamlı fark bulunmuştur. Öğretmenden-öğrenciye boyutunda ise anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Tablo 4’e göre, öğretmenden-öğrenciye, öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında en yüksek ortalamalar sırasıyla  $\bar{X}=4.51$  (her zaman),  $\bar{X}=3.75$  (sık sık) ve  $\bar{X}=3.57$  (sık sık) ile görev süresi 20 yıl ve üzeri olan gruba aittir. En düşük ortalamalar ise, öğretmenden-öğrenciye ve öğrenciden-öğretmene boyutlarında sırasıyla  $\bar{X}=4.33$  (her zaman) ve  $\bar{X}=3.37$  (bazen) ile mesleki kıdemi 6-10 yıl arası, öğrenciden-öğrenciye boyutunda ise  $\bar{X}=3.20$  (bazen) ile mesleki kıdemi 1-5 yıl arası ve 6-10 yıl arası olan öğretmenlerden elde edilmiştir. Bu bulgulara göre, en yüksek etik iklim algılarının 20 yıl

ve üzeri mesleki kıdeme sahip öğretmenlere, en düşük algıların ise 6-10 yıl arası mesleki kıdeme sahip öğretmenlere ait olduğu söylenebilir.

Öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

**Tablo 5:** Mesleki kıdem değişkenine göre öğretmenlerin öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarına ilişkin algıları arasındaki farklar için tukey testi

| Değişkenler          | N  | Öğrenciden-öğretmene |   |   |   |   | Öğrenciden-öğrenciye |           |   |   |   |   |   |
|----------------------|----|----------------------|---|---|---|---|----------------------|-----------|---|---|---|---|---|
|                      |    | $\bar{X}$            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5                    | $\bar{X}$ | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 1. (1-5 yıl arası)   | 56 | 37.09                |   |   |   |   | *                    | 25.65     |   |   |   | * | * |
| 2. (6-10 yıl arası)  | 97 | 37.25                |   |   | * | * | *                    | 25.66     |   |   | * | * | * |
| 3. (11-15 yıl arası) | 84 | 39.89                |   |   |   |   |                      | 28.02     |   |   |   |   |   |
| 4. (16-20 yıl arası) | 58 | 40.25                |   |   |   |   |                      | 28.37     |   |   |   |   |   |
| 5. (20 yıl ve üzeri) | 60 | 41.30                |   |   |   |   |                      | 28.60     |   |   |   |   |   |

Farkın kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda, öğrenciden-öğretmene boyutunda farkın, mesleki kıdemi 1-5 yıl arası ile 20 yıl ve üzeri arasında; 6-10 yıl arası ile 11-15 yıl arası, 16-20 yıl arası ve 20 yıl ve üzeri olan öğretmenler arasında olduğu bulunmuştur. Öğrenciden-öğrenciye boyutunda farkın, mesleki kıdemi 1-5 yıl arası ile 16-20 yıl arası, 20 yıl ve üzeri arasında; 6-10 yıl arası ile 11-15 yıl arası, 16-20 yıl arası, 20 yıl ve üzeri olan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin etik iklimle ilişkin algıları arasındaki fark için t-testi sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

**Tablo 6:** İlköğretim öğretmenlerinin ve öğrencilerinin etik iklim algılarına ilişkin t testi

| Etik İklim Boyutları  | Tür      | N   | $\bar{X}$ | ss    | t-testi |      |       |
|-----------------------|----------|-----|-----------|-------|---------|------|-------|
|                       |          |     |           |       | t       | sd   | p     |
| Öğretmenden-öğrenciye | Öğretmen | 355 | 83.79     | 8.62  | 10.98   | 1171 | .000* |
|                       | Öğrenci  | 818 | 75.79     | 12.49 |         |      |       |
| Öğrenciden-öğretmene  | Öğretmen | 355 | 39.00     | 6.74  | 10.82   | 1171 | .000* |
|                       | Öğrenci  | 818 | 43.58     | 6.59  |         |      |       |
| Öğrenciden-öğrenciye  | Öğretmen | 355 | 27.16     | 5.41  | 10.11   | 1171 | .000* |
|                       | Öğrenci  | 818 | 30.77     | 5.70  |         |      |       |

\*p<.05

Tablo 6’ya göre, öğretmenden-öğrenciye, öğrenciden-öğretmene, öğrenciden-öğrenciye boyutlarına ilişkin, öğretmen ve öğrenci algıları arasında anlam-

lı fark bulunmuştur. Öğretmenden-öğrenciye etik iklim boyutunu öğretmenler; öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye etik iklim boyutlarını ise öğrencilerin anlamlı düzeyde daha yüksek algıladıkları görülmüştür.

### **Tartışma ve Sonuç**

İlköğretimde görevli öğretmenlerin ve bu okullarda öğrenim gören öğrencilerin, öğretmenden-öğrenciye etik iklim boyutuna ilişkin algılarının, öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye etik iklim boyutlarına ilişkin algılarından daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen ve öğrenciler en yüksek düzeyde öğretmenden-öğrenciye boyutunu algıarken, en düşük düzeyde öğrenciden-öğrenciye boyutunu algıladıkları görülmüştür.

Boyutlara ilişkin öğretmen ve öğrenci algılarının ortalama puanlarının genel olarak sık sık düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örenel (2005) ilköğretim ve liselerdeki öğrencilerin düşüncelerine göre, öğretmenlerin adalet, dürüstlük, saygı, güven, mesleki sorumluluk, mesleki yeterlilik, insan hakları, sevgi ve örgütsel bağlılık boyutlarındaki mesleki etik ilkelere uygun davranış sergilediklerini bulmuştur. Öğretmen ve öğrenciler en düşük düzeyde öğrenciden-öğrenciye boyutunu algılamaktadır. Yaman, Mermer ve Mutlugil (2009), ilköğretim okullarında öğrencilerin etik dışı davranışlarını belirlemiş ve öğretim programına etikle ilgili örnek olayları içeren üniteler ya da dersler konulmasını önermişlerdir.

Cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerin etik iklim algılarının farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak öğretmenden-öğrenciye boyutunda kadın öğretmenlerin, öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında ise erkek öğretmenlerin daha yüksek düzeyde etik iklim algısına sahip oldukları görülmüştür.

Mesleki kıdemi 20 yıl ve üzeri olan öğretmenlerin tüm boyutları en yüksek düzeyde algıladıkları, mesleki kıdemi 6-10 yıl arası olan öğretmenlerin ise tüm boyutları en düşük düzeyde algıladıkları belirlenmiştir. Mesleki kıdem değişkeni açısından öğretmenden-öğrenciye boyutunda anlamlı fark bulunmamış fakat öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında ise anlamlı fark bulunmuştur.

Tüm boyutlarda öğretmen ve öğrenci algıları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Öğretmenden-öğrenciye boyutunda öğretmenler öğrencilerden, öğrenciden-öğretmene ve öğrenciden-öğrenciye boyutlarında ise öğrenciler öğretmenler-

den daha yüksek düzeyde etik iklimi algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, öğretmenlerin kendi davranışlarını öğrencilerden, öğrencilerin de kendi davranışlarını öğretmenlerden anlamlı düzeyde yüksek algıladığı söylenebilir. Benzer şekilde Uğurlu (2008), liselerde öğrencilerin, öğretmenlerinin eğitimsel ve toplumsal boyutları ile ilişkilendirilebilecek davranışları daha olumlu, tarafsızlığı, adaletli davranması, adanmışlığı ve sevecenliği gibi kendilerine yönelik davranışları daha olumsuz algıladıklarını bulmuştur.

Öğretmen ve öğrenciler arasındaki bu farklılık, okullarda ve sınıflarda davranışa yön veren temel ilkeler konusunda ortak bir anlayışın olmamasına bağlanabilir. Okul düzeyinde davranışa yön veren normların oluşturulmasında, okul müdürlerinin liderlik davranışları en önemli etkiye sahiptir. Öğretmenler, okul düzeyinde oluşturulan temel ilkelere uygun sınıf kurallarının belirlenmesinden ve uygulanmasından sorumludur. Buna göre, yöneticilerin ve öğretmenlerin kendilerinden beklenen bu rolleri oynaması, okulların amaçlarına etkili bir şekilde ulaşmasını sağlayabilir. Öğretmenler ve öğrenciler arasında davranışların değerlendirilmesindeki anlayış birliğinin bu süreçlerle sağlanabileceği söylenebilir.

## Kaynakça

- Ay, Ü. (2003). *İşletmelerde etik ve sosyal sorumluluk*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Aydın, İ. (2001). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Balcı, A. (1993). *Etkili okul*. Ankara: Yavuz Dağıtım.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bakioğlu, A., & Silay, N. (2011). *Yüksek öğretim ve öğretmen yetiştirmede karakter eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel davranış*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Bacon, L. D. (1997). *Using Amos for structural equation modeling in market research*. New York: Lynd Bacon & Associates, Ltd. and SPSS Inc.
- Bursalioğlu, Z. (2005). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Doğan, N., & Başokçu, T. O. (2010). İstatistik tutum ölçeği için uygulanan faktör analizi ve aşamalı kümeleme analizi sonuçlarının karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1(2), 65-71.
- Cohen, D. V. (1995). Creating ethical work climates: A socioeconomic perspective. *Journal of Socio-Economic*, 24(2), 317-344.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Haynes, F. (2002). *Eğitimde etik*. (Çev: S. Akbaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hesapçıoğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Keiser, K. A. and Schulte, L. E. (2007). The development and validation of the elementary school ethical climate index. *The School Community Journal*, 17(2), 73-88.
- Kuçuradi, İ. (1999). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Miner, J. B. (1992). *Industrial-organizational psychology*. Singapore: McGraw-Hill, Inc.
- Örenel, S. (2005). *Öğretmenlerin mesleki etik ilkeleri kapsamındaki davranışlarının ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin algılarıyla değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Şişman, M., & Taşdemir, İ. (2008). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tepe, H. (2000). *Etik ve meslek etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Uğurlu, C. T. (2008). Lise son sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinin etik davranışlarına ilişkin algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 367-378.
- Victor, B., & Cullen, J. B. (1988). The organizational bases of ethical work climates. *Administrative Science Quarterly*, 33, 101-125.
- Wittmer, D., & Coursey, D. (1996). Ethical work climates: Comparing top managers in public and private organizations. *Journal of Public Administration Research & Theory*, 6(4), 559-571.
- Yaman, E., Mermer, E. Ç., & Mutlugil, S. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin etik davranışlara ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7, 93-108.
- Yılmaz, V., & Çelik, H. E. (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi*. Ankara: Pegem A Yayınları.